

УДК 811.161.2'246:811.221.24:81'27

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2026-14-11>

Світлана Вікторівна Кульбіда
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-0194-3495>
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу української жестової мови,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна
svk5554@gmail.com

ТИПОЛОГІЯ МІЖМОДАЛЬНИХ КОНТАКТІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЕМІЧНОГО ДОСВІДУ ГЛУХИХ УКРАЇНЦІВ

У науковій статті представлено комплексний аналіз та авторську типологію міжмодальних контактів між українською мовою та українською жестовою мовою (УЖМ), що ґрунтується на емічному досвіді «зсередини» спільноти Глухих. Актуальність роботи зумовлена необхідністю деконструкції фоноцентричних моделей, які традиційно розглядали жестову мову як допоміжний засіб, а не рівноцінну лінгвістичну систему. Виокремлено й деталізовано чотири базові типи мовних контактів, що визначають професійну та особистісну траєкторію фахівця: спонтанні природні, інституційно опосередковані, технологічно зумовлені, кризово-каталізовані. Доведено, що воєнні умови посилюють лінгвістичну мобілізацію, прискорили неогенез термінології та легітимізували використання цифрових платформ. Результати дослідження мають практичне значення для розвитку безбар'єрності, доступності, інформаційного забезпечення відкритості науки та впровадження передового досвіду USL як ресурсу.

Ключові слова: емічний досвід, міжмодальні контакти, українська жестова мова, українська словесна, кризова комунікація, цифрова трансформація, лінгвістична тривога, безбар'єрність, доступність.

Вступ. У сучасному науковому дискурсі емічний досвід Глухих українців трансформується під впливом екстремальних зовнішніх чинників, що зумовлює гостру потребу в переосмисленні типології міжмодальних контактів. Традиційні підходи тривалий час розглядали взаємодію словесної та жестової мов крізь призму дефіцитної моделі глухоти, ігноруючи суб'єктність глухого білінгва як активного агента мовних змін. Невирішеною раніше частиною загальної проблеми залишається відсутність цілісної класифікації мовних контактів, які виникають у специфічних умовах, від жорсткого інституційного тиску до спонтанної цифрової та кризової мобілізації. Інтенсифікація цих процесів у 2022–2026 роках вимагає нового методологічного інструментарію, який би враховував і лінгвістичні параметри, і психологічну стійкість і цифрову резильєнтність спільноти Глухих.

Дослідження міжмодальних контактів за останні п'ять років демонструють виразний перехід до концепції транслінгвізму та двомодальної двомовності. Зокрема, науковці акцентують увагу на тому, що одночасне використання двох модальностей (code-blending) є природним когнітивним механізмом, який знижує когнітивне навантаження в освітньому процесі (Swanwick, 2017; Emmorey et al., 2016). В українському контексті вагомий внесок у деколонізацію освіти Глухих та обґрунтування статусу УЖМ як мови науки висвітлено з підкресленням ролі візуально-орієнтованого навчання в умовах цифрової трансформації (Кульбіда, 2022), планування жестомовної політики у сфері освіти, як частини державної політики України (Кульбіда та ін., 2025). Водночас, новітні міжнародні розвідки вказують на зростаючу роль технологічного посередництва та штучного інтелекту, які створюють нові типи контактів, що потребують подальшого вивчення в межах емічного досвіду (Vogler, 2021). Попри наявність ґрунтовних праць, залишається недостатньо висвітленим механізм виникнення кризово-каталізованих контактів, що стали визначальними для українських фахівців в умовах воєнного стану. Існуючі моделі переважно

описують стабільні умови комунікації, тоді як динаміка мовного неогенезу та стратегії подолання мовної тривожності, втомі в екстремальних інституційних середовищах вимагають детального емпіричного підтвердження. Ця стаття спрямована на заповнення окресленої прогалини через побудову типології, що інтегрує спонтанні, інституційні, технологічні та кризові чинники розвитку міжмодальних контактів у досвіді Глухих українців.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці цілісної типології міжмодальних контактів словесної і жестової мов, що базується на аналізі емічного досвіду глухих фахівців в Україні. Дослідження спрямоване на виявлення закономірностей функціонування мовних систем у спонтанних, інституційних, технологічних та кризових контекстах, а також на розкриття механізмів трансформації цих контактів у стратегії професійної стійкості та цифрової резильєнтності в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Методологія дослідження спирається на міждисциплінарний, емічний підходи, що поєднує теорію мовних контактів, соціолінгвістику, антрополінгвістику та студії жестових мов. Взаємодія української словесної мови та української жестової мов розглядається як міжмодальний контакт, що має як структурні, так і соціокультурні параметри. Методологічну основу дослідження становить емічний підхід, реалізований через включене спостереження за професійною діяльністю глухих фахівців, дискурс-аналіз цифрових комунікаційних платформ та нарративні інтерв'ю. Це дозволило верифікувати запропоновану типологію на базі реального досвіду мовної стійкості української спільноти Глухих у 2022–2026 роках.

Типологія міжмодальних контактів у сучасних дослідженнях. Тривалий час науковці не зверталися до емічного досвіду фахівців соціокультурної моделі глухоти, послугоувалася «своїм» етичним баченням і розумінням проблеми, зумовленого дефіцитною медичною моделлю (Кульбіда, 2024, с. 56). Здобутки цих напрацювань представлено досить широко і популяризовані у визначених типологічних категоріях.

Зокрема, типологія міжмодальних контактів досліджена у зарубіжній і вітчизняній літературі за: *характером взаємодії модальностей*, що стосується підтримки, доповнення, компенсації; *ступенем інтеграції* (паралельні, інтегровані, автономні); *функцією жестів* щодо словесної мови (ілюстративні, регулятивні, емпатичні, замінні); *напрямом впливу* (з домінуванням певної мови - словесної чи жестової, взаємним впливом модальностей); *сферою використання* (побутові, педагогічні, логопедичні (корекційні), інклюзивні та міжкультурні).

Для прикладу, *за характером взаємодії модальностей* супровідні міжмодальні контакти виникають тоді, коли жести модальності лише підтримує словесну мову, не додаючи самостійного смислового компоненту. Жести в такій взаємодії виконують ритмічну, ілюстративну або акцентну функцію, тоді як основне семантичне навантаження несе вербальне мовлення (McNeill, 1992, р. 23). Дослідники зазначають, що супровідні жести сприяють кращому сприйняттю мовлення, але не є обов'язковими для розуміння змісту висловлювання. Вони типові для повсякденної комунікації та публічного мовлення (Kendon, 2004, р. 112). *А доповнювальні міжмодальні контакти* передбачають, що словесна й жести модальності разом формують смисл повідомлення. Частина інформації кодується вербально, а частина – жести, тому вилучення одного з компонентів призводить до втрати змісту (McNeill, 2016, р. 38). Такий тип контактів характерний для навчального дискурсу та професійного спілкування, де жест уточнює просторові, кількісні або абстрактні відношення, які важко повністю вербалізувати (Novack, M., & Goldin-Meadow, 2015, р. 410).

Компенсаторні міжмодальні контакти виникають у ситуаціях обмеженого або порушеного мовлення, коли жести модальності замінює або підтримує словесну. У таких випадках жести виконують основну комунікативну функцію (Iverson & Goldin-Meadow, 2005). Компенсаторні контакти, на думку О. Боряк, Ю. Косенко (2021) мають особливе значення в логопедії та спеціальній педагогіці, оскільки забезпечують збереження комунікації, стимулюють розвиток мовлення.

За ступенем інтеграції – *паралельні міжмодальні контакти* характеризуються одночасним, але відносно незалежним функціонуванням словесної й жестової мов. Жести можуть супроводжувати мовлення без чіткої синхронізації зі словесними одиницями (Kendon, 2004, р. 158). У таких контактах кожна модальність зберігає автономність, що є типовим для спонтанного мовлення та неформального спілкування (McNeill, 2016, р. 41). *Інтегровані міжмодальні контакти* передбачають тісну координацію жести і слова в межах єдиного семіотичного комплексу. Значення формується лише в результаті їх поєднання (McNeill, 2016, р. 22). Цей тип контактів свідчить про високий рівень когнітивної інтеграції та є характерним для навчального пояснення й перекладацької діяльності. *Автономні міжмодальні контакти* виникають тоді, коли кожна модальність може передавати завершене повідомлення самостійно, але використовується паралельно з іншою (Sandler & Lillo-Martin, 2006, р. 11). Такі контакти підвищують доступність комунікації, особливо в інклюзивному середовищі.

За функцією жестів щодо словесної мови – *ілюстративні жести* візуалізують зміст мовлення, відтворюючи форму, рух або просторові характеристики об'єкта. Вони полегшують когнітивну обробку інформації (McNeill, 2016, р. 77). Їх активно використовують у навчанні та поясненні нових понять (Goldin-Meadow, 2005, р. 370). *Регулятивні жести* організують комунікативний процес, сигналізуючи початок, завершення або зміну теми мовлення (Kendon, 2004, р. 209). Вони забезпечують ритмічність і керованість комунікації, не передаючи предметного змісту. *Емфатичні жести* підсилюють емоційну або смислову значущість висловлювання. Вони тісно пов'язані з інтонацією та експресією (McNeill, 2016, р. 64). Такі жести роблять мовлення більш переконливим і виразним. *Замінні жести* повністю заміщують словесні одиниці та мають усталене значення. Вони є характерною ознакою жестових мов (Sandler & Lillo-Martin, 2006). У цьому випадку жест виступає як повноцінний мовний знак.

За напрямом впливу – *контакти з домінуванням словесної мови* характеризуються підпорядкованістю жесту слову. Жест виконує допоміжну роль (McNeill, 2016, р. 19). Цей тип є типовим для усної комунікації без мовленнєвих порушень. *Контакти з домінуванням жестової мови* виникають тоді, коли жест визначає напрям мовленнєвого висловлювання або стимулює його появу (Iverson & Goldin-Meadow, 2005). Це характерно для раннього мовленнєвого розвитку та корекційної практики. *Взаємний вплив модальностей* передбачає рівноправну взаємодію слова і жесту, що забезпечує повноцінну мультимодальну комунікацію (Jewitt, C., & Kress, 2010).

За сферою використання – *побутові міжмодальні контакти* є спонтанними й неусвідомленими та супроводжують повсякденне спілкування (McNeill, 2016, р. 95). *Педагогічні контакти* мають цілеспрямований характер і використовуються для оптимізації навчального процесу. *Логопедичні та корекційні контакти* спрямовані на розвиток і відновлення мовлення (Боряк, Косенко, 2021). *Інклюзивні та міжкультурні контакти* забезпечують доступність і взаєморозуміння в багатомовному середовищі.

Емічний досвід глухих фахівців як основа нової типології міжмодальних контактів. Втім, наше дослідження активно вивчило проблематику міжмодальних контактів у взаємодії словесної і жестової мов з огляду на емічний досвід глухих фахівців (Табл. 1) з визначенням характерної типології природності мов, інституційності, асиметричності (домінування), симетричності (партнерства), технологічності, кризовості, кожна з яких має своє характерні особливості і специфіку.

Таблиця 1

Узагальнювальна схема типології емічного досвіду

Тип контакту	Регулятивність	Статусна симетрія	Домінантна сфера	Емічний ефект
Природний	низька	варіативна	повсякденність	адаптація
Інституційний	висока	часто асиметрична	освіта, медіа	доступність / контроль
Асиметричний	середня	низька	формальні інституції	маргіналізація
Симетричний	середня	висока	публічна сфера	легітимація
Технологічний	варіативна	зростає	цифровий простір	автономія
Кризовий	висока	тенденція до симетрії	інформаційна безпека	солідарність

Джерело: дані авторки

Природні (спонтанні) міжмодальні контакти виникають у щоденній взаємодії носіїв словесної мови та жестової мови без формального регламентування. У межах соціолінгвістики *мовні контакти* визначаються як результат безпосереднього співіснування мовних систем у спільному соціальному просторі (Thomason & Kaufman, 1988, р. 3–12). У випадку глухих осіб це співіснування набуває міжмодального характеру, оскільки взаємодіють різні канали передачі інформації – акустичний і візуальний. Такі контакти спричиняють появу змішаних форм комунікації, калькування синтаксичних структур та індивідуальних моделей кодового перемикання.

Природні спонтанні міжмодальні контакти виникають у ситуаціях, коли мовець одночасно володіє як словесною, так і жестовою мовами (наприклад, чуучі діти глухих батьків – CODA). Основним механізмом таких контактів є міжмодальне поєднання (code-blending) (Emmorey et al., 2012, р. 202). Оскільки артикуляційні апарати обох мов (голосовий тракт для словесної мови та руки/обличчя для жестової) не конкурують між собою, білінгви

часто продукують жести та слова паралельно.

Наші спостереження засвідчують показують, що такі контакти не є випадковими помилками, а мають системний характер, де жестовий компонент зазвичай синхронізується з дієсловами або іменниками словесної мови, причому граматична структура частіше запозичується зі словесної мови. Це явище демонструє когнітивну здатність мозку паралельно активувати дві різні лінгвістичні системи без значного збільшення когнітивного навантаження. Особливості спонтанних контактів:

- *відсутність гальмування* (у мономодальних білінгвів (наприклад, українська/інша словесна) одна мова має пригнічуватися, щоб інша могла звучати. У міжмодальних контактах це пригнічення мінімальне;
- *синхронність* (спонтанні контакти зазвичай відбуваються на межі семантичної еквівалентності – жест і слово передають одне й те саме значення одночасно (Біланова, 2021; Emmorey et al., 2012, p. 204).
- *природність* (такі контакти є «природними», оскільки вони виникають самі собою в середовищі білінгвів).

У межах емічного підходу спонтанні міжмодальні контакти (Табл. 2) розглядаються як стратегія адаптації та самовираження глухих професіоналів у двокультурному середовищі. Такі контакти дозволяють інтегрувати специфічні терміни словесної мови у візуально-логічну структуру жестової мови, що сприяє глибшій концептуалізації наукового знання.

Таблиця 2

Емічні виміри досвіду глухого фахівця

Аспект	Значення контакту
Ідентичність	Визнання себе як білінгва, а не особи з «інвалідністю».
Методологія	Використання візуальних метафор для пояснення складних словесних термінів.
Комунікація	Гнучкість у професійному середовищі (колеги, студенти, пацієнти).
Психологія	Зменшення відчуття ізоляції через можливість «вписати» свою мову в загальний контекст.

Джерело: дані авторки

Це явище підтверджує, що для глухого фахівця обидві мови є не окремими інструментами, а єдиним когнітивним простором, де сенси конструюються симультанно (Padden & Humphries, 2006, p. 142–145).

У навчальному процесі значення спонтанних контактів має важливе значення, бо забезпечує:

- *когнітивний місток* у дозволі учням пов'язувати нові абстрактні терміни словесної мови з уже наявними візуальними концептами жестової мови. Це створює «опору», яка полегшує перехід від наочного мислення до абстрактно-логічного. Одночасне представлення терміна «фотосинтез» із використанням класифікаторів жестової мови, що показують поглинання світла листком;
- *зниження когнітивного навантаження* - спонтанність дозволяє зосередитися на суті навчального матеріалу, а не на формі висловлювання. Це особливо важливо під час вивчення точних наук (математика, фізика), де точність концепту важливіша за лінійну структуру речення;
- *формування лінгвістичного досвіду* глухої і зі зниженим слухом дитини. Це демонструє, що її перша мова (жестова) є рівноцінним партнером словесної мови в інтелектуальному пошуку (Біланова, Іващенко, 2023; Kulbida, 2020). Це підвищує навчальну мотивацію та самооцінку;
- *металінгвістична усвідомленість* - через спонтанні контакти учні вчаться порівнювати мови:

Як це поняття висвітлюється жестом?

Як поняття пишеться/звучить у слові?

Які є форми цього поняття?

Які є варіанти цього поняття?

Це розвиває здатність до аналізу мовних структур (Табл. 3), що є критичним для опанування грамотності (читання та письма).

Дидактичні переваги спонтанних контактів

Функція	Опис результату в навчанні
Експлікація	Розгортання стислого словесного терміна через візуальну структуру жесту.
Корекція	Швидке уточнення розуміння через зворотний зв'язок у зручній модальності.
Запам'ятовування	Створення подвійного коду (словесного та візуального), що покращує мнемічні процеси.
Комунікація	Забезпечення вільного потоку ідей між глухим вчителем та глухим учнем.

Джерело: дані авторки

З емічної перспективи *спонтанні контакти* формують досвід мовної адаптації у чуючому середовищі. Дослідники глухої культури наголошують, що білінгвізм глухих має асиметричний характер, оскільки жестова мова часто є мовою першою (M1), а письмова словесна мова – мовою другою (M2) (Grosjean, 2010, р. 137–145). У цьому контексті міжмодальний контакт стає не лише засобом комунікації, а й механізмом соціалізації та формування ідентичності.

Інституційно опосередковані контакти реалізуються через освітню систему, перекладацькі практики та медіапростір. Інституційно опосередковані контакти у досвіді глухих – це штучно організовані, структуровані форми взаємодії між словесною та жестовою мовами, що виникають у межах соціальних інституцій (школа, церква, телебачення, суди). На відміну від спонтанних контактів, які є природними та гнучкими, інституційні контакти часто мають нормативний, ієрархічний характер і спрямовані на «підпорядкування» жестової мови правилам і структурі словесної мови в межах сповідування дефіцитної моделі глухоти.

У теорії мовної політики підкреслюється, що саме інституції визначають статус мов і межі їх функціонування (Spolsky, 2004, р. 5–10). Для жестових мов інституційний вимір є ключовим, оскільки офіційне визнання безпосередньо впливає на розширення сфер уживання та стандартизацію.

Варто виділити основні характеристики *інституційно опосередкованих контактів*.

Кальковане жестове мовлення (далі – КЖМ) як головний інструмент найбільш яскравого прикладу. У системі освіти або під час офіційних заходів жестова мова використовується не за своїми внутрішніми граматичними правилами, а як візуальний супровід словесної мови (жести розставляються у порядку слів речення). З емічного погляду глухих фахівців це часто сприймається як «штучна мова», яка є зручною для тих, хто чує, але не відображає справжню візуальну логіку Глухих.

Стандартизація в державних інституціях з метою уніфікування жестів, створюючи словники професійних термінів. Це створює контакт, де словесна мова виступає «донором» термінології, а жестова – реципієнтом. Упорядкування жестів у жестівниках створює контакт, коли національна жестова виступає «донором» у фіксації жестових одиниць-понять для подальшого використання і застосування.

Роль перекладача як посередника в різного типу установах засвідчує, що контакт між мовами відбувається не напряму, а через інституційну фігуру перекладача.

Роль титрування як посередника на різних зібраннях засвідчує надання інформаційного контакту через знайому писемну форму словесної мови.

Це створює специфічний тип комунікації, де смисли фільтруються через етичні та професійні інституційні протоколи-домовленості.

Більшою мірою інституційні контакти відображають домінування словесної мови (фоноцентризм). Жестова мова в таких умовах часто змушена «підлаштовуватися», щоб бути зрозумілою системі, що призводить до втрати специфічних лінгвістичних елементів (наприклад, просторових жестодій чи класифікаторів).

Інституційно опосередковані контакти характеризуються створенням гібридних мовних форм, таких як мануально кодовані мови, що використовуються в освітніх закладах для лінійності візуальної інформації відповідно до граматики словесної мови. Такий тип контакту часто ігнорує природну структуру жестової мови, ставлячи за мету передусім засвоєння грамотності словесної мови, що створює специфічний соціолінгвістичний контекст «ієрархічного білінгвізму», на що свого часу зверталася увага F. Grosjean (2010).

Інституційно опосередковані контакти створюють специфічне психологічне поле, де глухий фахівець часто змушений функціонувати в умовах прилаштування. Оскільки інституції (університети, державні органи, школи) зазвичай орієнтовані на словесну мову, жестова мова в цих межах піддається штучній трансформації, що глибоко впливає на внутрішній стан професіонала. Зокрема, наведемо розбір ключових психологічних аспектів цього впливу.

Інституція вимагає використання калькованого жестового мовлення (КЖМ) або суворої відповідності граматиці словесної мови, фахівець відчуває, що його рідна мова (природна ЖМ) вважається «недостатньою» для високого інтелектуального рівня. Результатом, як правило, є відчуття меншовартості своєї культури та професійної ідентичності. Фахівець може відчувати, що він «недоречний» у інституційному (шкільному, адміністративному та ін.) середовищі.

Відчуття мовної тривожності (Language Anxiety) у ситуаціях інституційного контакту спостерігається у глухого фахівця, який змушений постійно контролювати свою мову, щоб вона відповідала стандартам інституції (наприклад, правильне дактилювання складних термінів або дотримання порядку слів, правильне голосне вимовляння слів та ін.). Постійний моніторинг помилок призводить до когнітивного перевантаження та страху бути неправильно зрозумілим або виглядати «непрофесійно» в очах чуючих колег.

Синдром «самозванця» через мовний бар'єр буває через те, що інституційний контакт часто є асиметричним (словесна мова домінує), фахівець може відчувати, що він не може повноцінно висловити глибину своїх знань. Глухий фахівець часто знає на 100%, але через обмеження інституційного посередництва (наприклад, слабкого перекладу або вимог Кжм) може продемонструвати набагато менше свого потенціалу.

Вторинна травматизація через «невидимість» відбувається, коли інституція ігнорує спонтанні контакти (які є природними) і нав'язує жорсткі посередницькі структури, фахівець відчуває себе об'єктом (Табл. 4), а не суб'єктом комунікації. Це веде до емоційного вигорання.

Таблиця 4

Шляхи подолання негативного впливу

Чинник стресу	Стратегія подолання (Емічний підхід)
Жорсткий КЖМ	Перехід до стратегій транслінгвізму (використання природної ЖМ з вкрапленням термінології).
Мовна тривожність	Розширення кола професійних спільнот Глухих (Deaf Spaces), де мова не обмежена нормами інституції.
Ізоляція	Залучення кваліфікованих перекладачів, які розуміють специфіку наукового/професійного дискурсу.

Джерело: дані авторки

Психологічний стан глухого фахівця в інституційному середовищі часто визначається явищем лінгвіцизму (linguicism) – дискримінації на основі мови. Вимоги дотримуватися лінійної структури словесної мови в жестовій комунікації (КЖМ) спричиняють високий рівень стресу та «мовну втому». Це перешкоджає автентичному професійному самовираженню та може призводити до соціальної ізоляції всередині колективу (Ladd, 2003, р. 192–195). В емічному вимірі якість перекладу та педагогічні моделі визначають рівень включеності Глухих до суспільства. Дослідження перекладацьких практик засвідчують, що переклад є не нейтральною передачею змісту, а соціально сконструйованим актом (Рибак, 2025; Рудик, 2025). Відтак інституційний міжмодальний контакт може сприйматися як ресурс доступності, пояснення або як інструмент символічного контролю, про що свідчать студії Р. Краєвського (1964), Н. Зборовської (2023), О. Рибак (2025), О. Рудика (2025) та ін.)

Перекладач/ка жестової мови – це посередник у процесі комунікації дитини, яка послуговується українською жестовою мовою та командою фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (Рибак, 2025, с. 302),

Роль перекладача жестової мови у засобах масової інформації, адже переклад українською жестовою мовою забезпечує присутність жестомовної аудиторії в медіапросторі, роблячи її видимою та залученою (Рудик, 2025, с. 307). Досвідчений перекладач ділиться фаховими аспектами значущої ролі перекладача жестової мови у ЗМІ, звертаючи увагу на точність перекладу, емоційний тон, стиль і контекст мовця. Таке представлення розкриває зміст інституційного контакту у сфері медіа, де забезпечується комунікація між звуковою інформацією та візуальним сприйняттям.

Організація заходів щодо інформаційної підтримки сучасної науки, висвітлення результатів діяльності сурдомайстерень відділом української жестової мови є потужним інструментом. Фахівці виступають на них, використовуючи УЖМ, переклад УЖМ, демонструючи високу академічність мови. Це руйнує інституційний стереотип про те, що «жестова мова не придатна для науки».

Асиметричні, партнерські та технологічно зумовлені міжмодальні контакти в цифровому просторі.

Контакти асиметричного типу виникають у ситуації статусної нерівності мов. Класична теорія мовних контактів наголошує, що соціальна домінація однієї спільноти визначає напрям структурного впливу. У випадку словесної та

жестової мов домінування державної словесної мови може спричиняти тиск на граматичну автономність жестової системи. З точки зору емічного досвіду, асиметрія часто переживається як мовна маргіналізація або прихована дискримінація. Зарубіжні дослідники глухої культури підкреслюють, що знецінення жестової мови впливає на самооцінку та культурну ідентичність (Lane, 1992, p. 43–58). Таким чином, асиметричний контакт має не лише структурні, а й психологічні наслідки.

Контакти симетричного (партнерського) типу – симетричні контакти формуються за умов правового визнання та культурної легітимізації жестової мови. У соціолінгвістиці мовна рівність розглядається як передумова стабільної жестової двомовності (Baker & Wright, 2021, p. 34–41). У такому випадку міжмодальна взаємодія не призводить до ерозії системи, а навпаки – стимулює розвиток термінології та функціональне розширення. Емічно це проявляється у формуванні позитивної глухої ідентичності та усвідомленні жестової двомовності як ресурсу. За спостереженнями F. Grosjean (2010, p. 221–230), стабільне співіснування двох мов різних модальностей можливе за умови соціального престижу кожної з них.

Технологічно зумовлені контакти пов'язані з розвитком цифрових технологій, що створює нові форми дистанційної міжмодальної взаємодії.

Технологічно зумовлені контакти словесної і жестової мов – це специфічна форма взаємодії двох мовних систем, яка виникає завдяки використанню цифрових технологій, програмного забезпечення та електронних пристроїв. На відміну від природних (спонтанних) контактів, де мови змішуються в живому спілкуванні, технологічно зумовлені контакти створюють цифрову екосистему, де візуальний жест і текстове/звукове слово інтегруються через алгоритми.

Технологічно зумовлені контакти розглядаються в межах концепції «цифрової доступності» та «кіберлінгвістики». Дослідники зазначають, що цифрові платформи створюють нові умови для транслінгвізму, де жестова мова набуває нових форм фіксації, що раніше було доступно лише для словесних мов через писемність. Це сприяє легітимізації жестової мови як мови науки та професійної комунікації в глобальному цифровому просторі (Vogler, 2021, p. 12–14).

Основними проявами технологічно зумовлених контактів є:

– аватари-перекладачі та ШІ-системи, які, опосередковані комп'ютерною графікою. Алгоритм перетворює текстову або звукову інформацію в анімовані рухи 3D-моделі (аватара). Контакт часто є неповним, оскільки технологіям поки важко передати точну несигнальну компоненту (міміку, рухи тіла), яка є критичною для жестової мови;

– відеозв'язок у використанні платформ Zoom, Skype або месенджерів, що змінює структуру контактів. Глухі фахівці адаптують жести під обмежений простір екрана («signing space»), виникає специфічне поєднання – мовець може жесткувати однією рукою, поки інша рука набирає повідомлення в чаті словесною мовою. Це створює новий тип цифрового двомодальної двомовності;

– автоматичні субтитри в реальному часі технології мовлення-в-текст (Speech-to-Text) створюють миттєвий контакт, де жест фахівця супроводжується текстовим рядком. З психологічного погляду такі прояви контактів зменшують когнітивне навантаження на глуху дитину або колегу, дозволяючи бачити словесну назву терміна паралельно з його жестовим поясненням.

Значення таких контактів зростає, оскільки: а) технології дозволяють глухому науковцю публікувати результати досліджень безпосередньо жестовою мовою (через відеостатті), інтегруючи словесну термінологію через титри; б) технологічно зумовлені контакти дозволяють обходити «людський фактор» (наприклад, некваліфікованого перекладача), надаючи прямий доступ до інформації через цифрові інструменти; в) відбувається створення єдиного інформаційного поля, де жест і слово не конфліктують, а доповнюють одне одного в інтерфейсі пристрою.

Коли ми говоримо про *технологічно зумовлені контакти*, у яких беруть участь дві або три жестові мови одночасно, ми опиняємося в площині цифрової багатомовності. Технології (Zoom, міжнародні вебінари, ШІ-перекладачі) створюють умови, де локальні жестові мови стикаються не лише зі словесною мовою, а й між собою. Зупинимось детальніше на конфігураціях такого процесу технологічно зумовлених контактів.

Двомодальний контакт (1 Словесна + 1 Жестова) – стандартна модель для використання мобільного додатка для перекладу з української мови на УЖМ. Технологія тут виступає «контейнером», що утримує дві системи в одному інтерфейсі.

Мультимодальний контакт (1 Словесна + 2 Жестові мови) – інша модель для ситуацій (Табл. 5), що типові для міжнародних онлайн-конференцій. Глухий фахівець з України виступає на міжнародному форумі. Технологічна платформа (наприклад, із функцією «Multi-stream video») дозволяє йому бачити одночасно:

- свої жести (УЖМ),
- жести міжнародного перекладача (International Sign – IS),
- текстовий супровід або субтитри англійською мовою.

Технологія дозволяє фахівцю здійснювати «когнітивний переклад» між трьома системами в режимі реального часу.

Контакт трьох жестових мов (цифровий полілінгвізм) стає можливим завдяки соціальним мережам (Instagram, TikTok) та спеціалізованим платформам для глухих, де фахівці часто використовують елементи кількох жестових мов одночасно (Табл. 5) для точнішої передачі наукового сенсу. Наприклад, вживання терміна з ASL (американської ЖМ) через його лаконічність, інтеграція його в граматику УЖМ, і все це – в межах відеоконференції, де використовується International Sign. Як результат, виникає «технологічний піджин» – змішана цифрова мова, яка є найбільш ефективною для глобальної наукової комунікації Глухих.

Таблиця 5

Рівні контакту в цифровому середовищі

Кількість мов	Склад контакту	Технологічний інструмент
Дві мови	УЖМ + Українська мова	Автоматичні субтитри, перекладач у вікні.
Три мови	УЖМ + IS + Англійська	Багатоканальні стрімінгові платформи.
Чотири мови	УЖМ + ASL + IS + Англійська	Наукові колаборації, VR-простори для Глухих.

Джерело: дані авторки

У ситуації контакту двох-трьох жестових мов через технології, глухий фахівець може відчувати і візуальне перенасичення (необхідність одночасно стежити за кількома вікнами на екрані), і перевагу візуальної логіки, оскільки на відміну від словесних мов, де 3 мови в одному вусі – це хаос, візуальна система дозволяє швидше перемикатися між УЖМ та IS завдяки іконічності жестів, і технологічну фасилітацію з можливістю запису, сповільнення відео або використання ШІ-підказок, що робить такий складний контакт реальним для опрацювання.

Сьогодні ми є свідками, як мультимодальна дистанційна комунікація стає нормою в соціальних мережах, де поєднуються відео, текст і субтитрування. Сучасні дослідження вказують на зростання ролі цифрової жестової дво- і багатомовності. З емічного погляду цифрове середовище розширює автономію глухих, оскільки дозволяє по різному комунікувати, як з перекладачем, так і без посередництва перекладача. Це трансформує баланс між словесною та жестовою мовами, між жестовими і словесною мовами, формуючи новий тип горизонтальних жестомовних контактів.

Кризово-каталізовані контакти та цифрова резильєнтність спільноти Глухих. Кризово-каталізовані контакти (умови воєнного стану) інтенсифікують мовні контакти, оскільки інформація стає критичним, надзвичайно важливим безпековим ресурсом. Кризово-каталізовані контакти в умовах воєнного стану – це тип мовної взаємодії, що виникає як екстрена відповідь на загрозу життю та необхідність швидкої адаптації. Війна виступає потужним каталізатором, який пришвидшує процеси змішування мов, що в мирний час могли б тривати десятиліттями. Для глухих фахівців та спільноти в Україні цей період став часом безпрецедентної інтенсифікації контактів між українською словесною мовою, УЖМ та міжнародними системами комунікації.

Варто виділити чинники інтенсифікації контактів під час війни.

Одним з перших є – екстрена термінологізація. Війна ввела в щоденний вжиток пласт лексики, для якої в УЖМ не було усталених жестів БАЛІСТИЧНА РАКЕТА, ДРОН, ТУРНИКЕТ, ППО, ШАХЕД та ін. (Кульбіда та ін., 2024). Виник спонтанний контакт, де жестовий термін в минулому запозичувався через дактиль, а нині миттєво обростає візуальними представленнями для пояснення принципу дії об'єкта. Це приклад вимушеного неогенезу (творення нових знаків). З іншого боку, спостерігаємо неабияке зростання патріотизму і гордості за рідну жестову мову у відповідь на агресію сусідів, з якими щиро ділили хліб і сіль завжди і в усьому. Завдяки ініціативі небайдужості громадської організації «Всеукраїнської асоціації перекладачів жестової мови та людей з інвалідністю», яка сколихнула хвилю творення новожестів на заміну старожестів. Створено активну ініціативну групу у ЦП УТОГ за керівництва заступниці Голови Тетяни Кривко, які колегіально висновують і обґрунтовують дерусифіковані новожести і пропонують для використання: ТАК, НІ, ХТО, ЦІКАВИСТЬ, УВАГА, КОЛІР, ДЯКУЮ, ВДЯЧНІСТЬ та ін. (Українське товариство глухих, б. р.).

Також звертаємо увагу і на масову міграцію великої кількості глухих українців за кордон в умовах

повномасштабного вторгнення. «Міжмодальний шок» створив умови для інтенсивного контакту між УЖМ, жестовою мовою країни перебування (польською жестовою, німецькою жестовою, шведською жестовою) та словесною мовою цих країн. Як результат, маємо виникнення гібридних форм комунікації («лінгвістичне виживання»), де глухий переселенець змушений одночасно використовувати жести двох чи трьох різних систем для отримання послуг виживання, подальшого облаштування, здобуття освіти, професійної діяльності чи медичної допомоги.

Візуалізація безпекового дискурсу пов'язана з інституційним тиском війни, що змусило телебачення та державні органи забезпечити переклад українською жестовою мовою. Постійна присутність перекладача в кадрі поруч із офіційними особами створила стійкий технологічно-інституційний контакт. Це призвело до того, що словесна мова війни почала диктувати темп і структуру жестового повідомлення, часто провокуючи перехід на кальковане мовлення (КЖМ) задля точності передачі наказів.

Сьогодні глухі українці зустрілися з психологічною мобілізацією і «мовою спротиву» (Табл. 6), адже українська жестова мова в кризових умовах стає інструментом згуртованості. Спонтанні контакти інтенсифікуються через потребу передати емоційний стан. Виникають специфічні «військові ідіоми» (МОБІЛІЗАЦІЯ, ОКУПАЦІЯ, ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ, НАСТУП, КОЛАБОРАНТ та ін.), які поєднують український сленг та візуальну експресію Глухих.

Таблиця 6

Динаміка контактів під час війни

Сфера	Тип контакту	Результат інтенсифікації
Оповіщення	Технологічний	Синхронізація сигналів тривоги з візуальними повідомленнями.
Медицина	Спонтанний	Швидке навчання домедичній допомозі через змішані коди (УЖМ + терміни).
Освіта	Інституційний	Адаптація умов навчання до умов укриття, бомбосховищ (стислість, візуальність).
Еміграція	багатомовний	Контакт УЖМ з іншими жестовими мовами, міжнародною жестовою мовою (великі заходи).

Джерело: дані авторки

Соціолінгвістика криз наголошує, що в умовах суспільної загрози посилюється роль доступної комунікації (Piller et al., 2020, pp. 505–518). В українському контексті 2022–2026 рр. регулярний переклад офіційних звернень, спроб перекладу повідомлень безпеки сприяє зростанню видимості жестової мови. Емічно це означає підвищення відчуття включеності до національного простору. Міжмодальний контакт у кризових умовах набуває символічного значення – як маркер громадянської рівності та соціальної солідарності.

Продемонструємо роль цифровізації в інтенсифікації мовних контактів (лютий–травень 2022):

1. *Візуальна тривога: від тексту до жесту*. Традиційні системи оповіщення (сирени) були недоступні для глухих фахівців. Telegram-канали (наприклад, «Дія», канали громадських організацій Глухих) стали шлюзом, де відбувався миттєвий переклад. Текстові повідомлення про небезпеку (словесна мова) миттєво супроводжувалося коротким відеозверненням на УЖМ. Як результат, інтенсифікація контакту призвела до появи стійких візуальних символів для позначення типів ракет чи напрямків евакуації, які поєднували в собі офіційну термінологію та жестову іконічність.

2. *Групові відеоконсультації та «Дистанційна безпека»*. Для глухих фахівців (вчителів, психологів), які опинилися в зоні бойових дій, месенджери стали інструментом групової підтримки. Використання відеодзвінків, як механізму контакту, дозволяло фахівцям координувати дії, використовуючи двомодальну двомовність (друк тексту в чаті під час жестового спілкування). Це пришвидшило передачу критичної інформації про «зелені коридори».

3. *Краудсорсинг жестових неологізмів* через Telegram-спільноти, як модель розв'язання певних завдань за допомогою залучення широкого кола добровольців (спільноти), зазвичай через інтернет, де відбувалося швидке поширення новожестів, зумовлених війною. Фахівці з різних регіонів обмінювалися варіантами позначення нових реалій, обираючи найбільш точні. Якщо в лютому 2022 року переважало дактилювання слово-назв місяців, то вже до травня технології дозволили закріпити повноцінні жести, що пройшли «цифрову апробацію» тисячами користувачів.

4. Психологічна допомога через екран у застосуванні цифрових технологій дали змогу глухим психологам проводити терапію (Табл. 7) в умовах кризового контакту. Візуальний контакт через смартфон став єдиним

способом забезпечити емпатію та стабілізацію стану пацієнта, де жест виконував роль «заземлення».

Таблиця 7

Порівняльна таблиця впливу технологій під час війни

Технологічний канал	Тип інтенсифікованого контакту	Функція безпеки
Telegram-канали	Текст + Відео (УЖМ)	Оперативне сповіщення про обстріли.
Video Relay Services	Інституційний контакт (через перекладача)	Зв'язок з екстреними службами (101, 102).
Closed Captioning	Словесна мова (субтитри)	Доступ до новинних марафонів у реальному часі.
Хмарні сервіси	Документальний контакт	Збереження наукових та методичних напрацювань Глухих.

Джерело: дані авторки

Цифрова медіація в умовах війни радикально змінила архітектуру мовних контактів у спільноті Глухих. Telegram та інші месенджери виступили як «цифрові притулки», де відбувався інтенсивний обмін між візуальною та текстовою модальностями. Це явище описується як «технологічно опосередкована стійкість» (technologically mediated resilience), де швидкість міжмодального перекладу стала вирішальним фактором фізичної безпеки та збереження професійної мережі фахівців (Napier et al., 2023, p. 210–214).

Сьогодні досить важливою є трансформація кризового досвіду в нові стандарти наукової та професійної взаємодії, що стане логічним етапом розвитку наукової, освітньої, соціальної, медіа галузей. Досвід, здобутий у перші місяці війни, стає фундаментом для побудови цифрової резильєнтності глухих фахівців в Україні. Варто зробити максимум, щоб українська жестова мова в не лише сприймалася як супровід до тексту, а й, самодостатньою формою фіксації наукової думки. На наш погляд, цьому допоможе

а) створення відеоархівів конференцій та методичних глосаріїв УЖМ, не як додаткова опція, а як обов'язковий стандарт інформаційної підтримки науки;

б) формування нової цифрової етики контактів, оскільки кризово-каталізовані контакти навчили фахівців працювати в умовах «мультиекранності», починаючи ще з ковідного періоду. Маємо розвиток нової етики онлайн-взаємодії з обов'язковим дублюванням ключових тез текстом (captions) у чаті, використанням віртуальних фонів для кращої контрастності жестів та тайм-менеджменту, адаптований до візуальної втоми;

в) інституціалізація технологічних посередників у сервісах відеозв'язку та чат-ботів з перекладом на УЖМ, що мають перейти з розряду «волонтерських ініціатив» (Табл. 8) у статус необхідної інфраструктури освітніх та наукових установ. Це дозволяє глухому фахівцю бути автономним у науковому пошуку, використовуючи технології як постійний «асистивний місток».

Таблиця 8

Резюме стратегій для майбутньої діяльності

Напрямок	Кризова практика (2022)	Новий стандарт (2026)
Комунікація	Екстрені відео в Telegram.	Системні відеодайджести наукових новин.
Термінологія	Спонтанні жести для стійкості/безпеки/згуртованості.	Розробка уніфікованих наукових глосаріїв УЖМ.
Заходи	Хаотичні Zoom-зустрічі.	Гібридні заходи з багаторівневою підтримкою (УЖМ, КЖМ, субтитри).
Психологія	Дистанційна кризова стабілізація.	Постійна онлайн-платформа психологічної підтримки.

Джерело: дані авторки

Процес переходу від екстреної комунікації до системної цифрової трансформації в освіті та науці Глухих визначається як «посткризова адаптація». Вона характеризується інтеграцією міжмодальних практик, розроблених під час війни, у повсякденний науковий дискурс. Це не лише підвищує доступність інформації, а й стимулює розвиток термінологічного апарату УЖМ, що є критично важливим для збереження інтелектуального потенціалу

спільноти.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз засвідчує, що міжмодальні контакти між словесною мовою та жестовою мовою є складним багаторівневим соціолінгвістичним явищем, яке виходить за межі суто структурної взаємодії мовних систем. Їхня природа визначається не лише лінгвістичними механізмами (калькування, кодове перемикання, інтерференція), а передусім екстралінгвістичними чинниками – статусом мов, інституційною політикою, освітніми моделями, технологічним розвитком і кризовими соціальними обставинами. Типологізація контактів (природні, інституційні, асиметричні, симетричні, технологічні, кризово-каталізовані) дозволяє систематизувати різні сценарії взаємодії та виявити їхній вплив на мовну стабільність і жестову двомовну компетентність глухих осіб.

З'ясовано, що ключовим параметром диференціації виступає ступінь статусної симетрії між мовами. У ситуації асиметрії міжмодальний контакт має тенденцію до субординативного характеру, що може призводити до структурного спрощення жестової мови або її функціонального звуження. Натомість за умов інституційного визнання та публічної легітимації жестова мова зберігає автономність, а білінгвізм набуває координативного типу. Таким чином, міжмодальний контакт може виконувати як ерозійну, так і розвивальну функцію – залежно від соціально-політичного контексту.

Аналіз емічного досвіду глухих показує, що сприйняття контактів істотно відрізняється від зовнішньої (етичної) інтерпретації. Для носіїв жестової мови міжмодальна взаємодія є не лише комунікативною практикою, а й простором конструювання ідентичності. Природні контакти сприяють формуванню адаптивних стратегій, тоді як асиметричні можуть продукувати досвід маргіналізації. Водночас симетричні та технологічно підтримані контакти підвищують мовний престиж і сприяють розвитку позитивної глухої ідентичності. Отже, суб'єктивний вимір є визначальним для оцінки мовної рівності, а також соціолінгвістичної ефективності, стійкості, безпеки, доступності та безбар'єрності.

Особливої ваги набуває феномен кризово-каталізованих контактів у період воєнного стану 2022–2026 років. Інтенсифікація публічного перекладу, розширення термінологічного ресурсу жестової мови та її постійна присутність у державному інформаційному просторі трансформували характер міжмодальної взаємодії з периферійного на центральний. У цих умовах контакт виконує інтегративну, безпекову функцію, стаючи інструментом громадянської рівності та символом соціальної солідарності. Це засвідчує, що кризовий контекст може виступати каталізатором симетризації мовних відносин.

З огляду на викладене, міжмодальні контакти слід розглядати як динамічну модель взаємодії, у якій перетинаються мовна система, соціальний статус і колективна ідентичність. Для українського контексту визначальним є перехід від асиметричної до партнерської парадигми взаємодії між українською словесною та жестовою мовами. Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричне вивчення емічного досвіду Глухих у різних регіонах України, аналіз освітніх моделей жестової двомовності та розроблення індикаторів соціолінгвістичної симетрії.

Перспективи подальших досліджень. У підсумку можна констатувати, що типологія міжмодальних контактів є ефективним аналітичним інструментом для осмислення і формування сучасної жестомовної політики України. Вона дозволяє оцінити не лише інтенсивність взаємодії мов різних модальностей, а й ступінь їхньої рівноправності, стабільності та культурної легітимності. Саме в цьому вимірі дослідження міжмодальних контактів української і української жестової мов набуває стратегічного значення для формування рівного, лінгвоекотологічно збалансованого доступного інформативного простору.

Література

- Біланова О. А., Іващенко Л. Д. *Модельна навчальна програма «Українська жестова мова» для 5–6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями слуху (осіб зі зниженим слухом)*. 2023. URL : https://drive.google.com/file/d/1UE6Flol6QlJKu4dd_RmUv6JqcnNHixuw/view (дата звернення: 10.02.2026).
- Біланова О. А., Іващенко Л. Д. *Модельні навчальні програми «Українська жестова мова» для 5–6 класів спеціальних закладів ЗСО для глухих дітей*. 2023. URL : <https://drive.google.com/file/d/1gNIYPFv9qXtlNqN16AUqnewadVShgk12/view> (дата звернення: 10.02.2026).

- Біланова О. А. Роль і значення жестової мови у набутті компетентнісного досвіду дітей з порушеннями слуху. *Грааль науки*. 2021. № 2–3. С. 465–470. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.093>
- Біланова О. О. Вчитель української жестової мови в умовах дистанційного навчання під час воєнного стану. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. С. 48–54. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112> (дата звернення: 20.02.2026).
- Боряк О. В., Косенко Ю. М. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35, т. 1. С. 266–272. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-41>
- Відділ української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. URL : https://ispukr.org.ua/?page_id=621 (дата звернення: 27.02.2026).
- Зборовська Н. А. Педагогічні умови використання жестової мови як засобу оптимізації навчального процесу для учнів з порушеннями слуху. *Грааль науки*. 2021. № 2–3. С. 509–511. DOI : <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.103>
- Краєвський Р. Г. *Мова жестів глухих*. Київ : Радянська освіта, 1964. 219 с.
- Кульбіда С. Жестовий двомовний підхід у практиці спеціальних закладів України. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2022. Т. 108, № 4. С. 20–26. DOI : <https://doi.org/10.33189/ectu.v108i4.119>
- Кульбіда С. В. *Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення* : монографія. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 256 с.
- Кульбіда С. В., Рибак О. А., Адамюк Н. Б. *Українська жестова мова : жестівник*. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 260 с.
- Кульбіда С. В., Рибак О. А., Міськов Г. В. *Аналітичні матеріали для МОН України* : препринт. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 50 с. DOI : <https://doi.org/10.33189/articles25001>
- Рибак О. А. Роль перекладача жестової мови в забезпеченні якісних освітніх послуг в умовах інклюзивно-ресурсного центру. *Освіта без бар'єрів: євроінтеграційні виміри* : матеріали XI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. С. 302. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747571/> (дата звернення: 07.03.2026).
- Рудик О. К. Роль перекладача/ки жестової мови в забезпеченні інформаційної доступності для людей з порушеннями слуху. *Освіта без бар'єрів: євроінтеграційні виміри* : матеріали XI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. С. 307. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747265> (дата звернення: 07.03.2026).
- Українське товариство глухих. УЖМ. URL : <https://utog.org/uzhm/mobilizaciia> (дата звернення: 07.03.2026).
- Baker C., Wright W. E. *Foundations of bilingual education and bilingualism*. 7th ed. Bristol : Multilingual Matters, 2021. 552 p. DOI : <https://doi.org/10.21832/BAKER4242>
- Emmorey K., Borinstein H. B., Thompson R., Gollan T. H. Bimodal bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2008. Vol. 11, No. 1. P. 43–61. DOI : <https://doi.org/10.1017/S136672890700322X>
- Emmorey K., Giezen M. R., Gollan T. H. Psycholinguistic, cognitive, and neural aspects of bimodal bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2016. Vol. 19, No. 1. P. 1–17. DOI : <https://doi.org/10.1017/S136672891500021X>
- Emmorey K., Petrich J. A., Gollan T. H. Bilingual processing of ASL–English code-blends: the consequences of accessing two lexical representations simultaneously. *Journal of Memory and Language*. 2012. Vol. 67, No. 1. P. 199–210. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.jml.2012.04.005>
- Goldin-Meadow S. *The resilience of language: what gesture creation in deaf children can tell us about how all children learn language*. New York : Psychology Press, 2005. 370 p.

- Grosjean F. *Bilingual: life and reality*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2010. 276 p. DOI : <https://doi.org/10.4159/9780674056152>
- Iverson J. M., Goldin-Meadow S. Gesture paves the way for language development. *Psychological Science*. 2005. Vol. 16, No. 5. P. 367–371. DOI : <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01542.x>
- Jewitt C., Kress G. Multimodality, literacy and school English. *The Routledge International Handbook of English, Language and Literacy Teaching* / ed. by D. Wyse, R. Andrews, J. Hoffman. London : Routledge, 2010. P. 342–352.
- Kendon A. *Gesture: visible action as utterance*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 410 p.
- Kulbida S. Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. *Education: Modern Discourses*. 2020. No. 3. P. 131–142. DOI : <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13>
- Ladd P. *Understanding Deaf culture: in search of Deafhood*. Bristol : Multilingual Matters, 2003. 532 p.
- Lane H. *The mask of benevolence: disabling the Deaf community*. New York : Alfred A. Knopf, 1992. 310 p.
- McNeill D. *Hand and mind: what gestures reveal about thought*. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 416 p.
- McNeill D. *Why we gesture: the surprising role of hand movements in communication*. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 264 p.
- Napier J., Adam R. Prophylactic language use: the case of Deaf signers in England and their (lack of) access to government information during the COVID-19 pandemic. *Languages of COVID-19: translational and multilingual perspectives on global healthcare* / eds. P. Blumczynski, S. Wilson. London : Routledge, 2023. P. 161–178. DOI : <https://doi.org/10.4324/9781003267843-13>
- Novack M., Goldin-Meadow S. Learning from gesture: how our hands change our minds. *Educational Psychology Review*. 2015. Vol. 27, No. 3. P. 405–412. DOI : <https://doi.org/10.1007/s10648-015-9325-3>
- Padden C. A., Humphries T. L. *Inside Deaf culture*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2006. 224 p.
- Piller I., Zhang J., Li J. Linguistic diversity in a time of crisis: language challenges of the COVID-19 pandemic. *Multilingua*. 2020. Vol. 39, No. 5. P. 503–518. DOI : <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0136>
- Raievska Y., Kulbida S., Lavlinsky R., Senytsia N. Psycho-emotional stability of the individual in the period of societal transformations. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*. 2025. No. 13. P. 519–543. DOI : <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-21>
- Rosenstock R., Napier J. (eds.). *International Sign: linguistics, usage, and status*. Washington, DC : Gallaudet University Press, 2016. DOI : <https://doi.org/10.2307/j.ctv16r5dn9>
- Sandler W., Lillo-Martin D. C. *Sign language and linguistic universals*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 568 p.
- Spolsky B. *Language policy*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 264 p.
- Stone C. *Sign language interpreting in zones of crisis and conflict*. London : Routledge, 2022. DOI : <https://doi.org/10.4324/9781003197022>
- Swanwick R. *Teaching Deaf learners: psychological and developmental foundations*. Oxford : Oxford University Press, 2017. DOI : <https://doi.org/10.1093/oso/9780199792023.001.0001>
- Thomason S. G., Kaufman T. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley : University of California Press, 1988. 427 p.
- Vogler C. The impact of artificial intelligence on sign language translation and accessibility. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2021. Vol. 26, No. 1. P. 12–30. DOI : <https://doi.org/10.1093/deafed/enaa023>

References

- Baker, C., & Wright, W. E. (2021). *Foundations of bilingual education and bilingualism (7th ed.)*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/BAKER4242> (eng)

- Bilanova, O. A. (2021). The role and significance of sign language in the acquisition of competence-based experience of children with hearing impairments. *Grail of Science*, (2–3), 465–470. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.093> (eng)
- Bilanova, O. O. (2024). The teacher of Ukrainian Sign Language in distance learning under martial law. In *Barrier-free education for persons with special needs: experience and innovations* (pp. 48–54). Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko, NAPS of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112> (ukr)
- Bilanova, O. A. & Ivashchenko, L. D. (2023). *Model curricula “Ukrainian Sign Language” for grades 5–6 of special general secondary education institutions for deaf children*. Google Drive. <https://drive.google.com/file/d/1gNIYPFv9qXtINqN16AUqnewadVShgk12/view> (ukr)
- Bilanova, O. A. & Ivashchenko, L. D. (2023). *Model curriculum “Ukrainian Sign Language” for grades 5–6 of special general secondary education institutions for children with hearing impairments (hard of hearing persons)*. Google Drive. https://drive.google.com/file/d/1UE6Flol6QIJKu4dd_RmUv6JqcnNHixuw/view (ukr)
- Boriak, O. V. & Kosenko, Yu. M. (2021). Alternative communication as a means of speech development in children with complex disorders. *Current Issues of Humanitarian Sciences*, 35(1), 266–272. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-41> (ukr)
- Department of Ukrainian Sign Language, Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko, NAPS of Ukraine. (n.d.). https://ispukr.org.ua/?page_id=621 (ukr)
- Emmorey, K., Borinstein, H. B., Thompson, R. & Gollan, T. H. (2008). Bimodal bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11(1), 43–61. <https://doi.org/10.1017/S136672890700322X> (eng)
- Emmorey, K., Giezen, M. R. & Gollan, T. H. (2016). Psycholinguistic, cognitive, and neural aspects of bimodal bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*, 19(1), 1–17. <https://doi.org/10.1017/S136672891500021X> (eng)
- Emmorey, K., Petrich, J. A. & Gollan, T. H. (2012). Bilingual processing of ASL–English code-blends. *Journal of Memory and Language*, 67(1), 199–210. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2012.04.005> (eng)
- Goldin-Meadow, S. (2005). *The resilience of language*. Psychology Press. (eng)
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and reality*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674056152> (eng)
- Iverson, J. M. & Goldin-Meadow, S. (2005). Gesture paves the way for language development. *Psychological Science*, 16(5), 367–371. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01542.x> (eng)
- Jewitt, C., & Kress, G. (2010). Multimodality, literacy and school English. In D. Wyse, R. Andrews, & J. Hoffman (Eds.), *The Routledge international handbook of English, language and literacy teaching* (pp. 342–352). Routledge. (eng)
- Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge University Press. (eng)
- Kraevsky, R. G. (1964). *Language of the deaf gestures*. Radianska osvita. (ukr)
- Kulbida, S. (2020). Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. *Education: Modern Discourses*, (3), 131–142. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13> (eng)
- Kulbida, S. (2022). Bilingual sign language approach in special education institutions in Ukraine. *Special Child: Education and Upbringing*, 108(4), 20–26. <https://doi.org/10.33189/ectu.v108i4.119> (ukr)
- Kulbida, S. V. (2024). *Socio-cultural discourse of Ukrainian Sign Language in contemporary conditions*. Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko, NAPS of Ukraine. (ukr)
- Kulbida, S. V., Rybak, O. A. & Adamiuk, N. B. (2024). *Ukrainian Sign Language: Signbook*. Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko, NAPS of Ukraine. (ukr)
- Kulbida, S. V., Rybak, O. A. & Miskov, H. V. (2025). *Analytical materials for the Ministry of Education and Science of Ukraine. Preprint*. <https://doi.org/10.33189/articles25001> (ukr)
- Ladd, P. (2003). *Understanding Deaf culture: In search of Deafhood*. Multilingual Matters. (eng)
- Lane, H. (1992). *The mask of benevolence*. Alfred A. Knopf. (eng)

- McNeill, D. (1992). *Hand and mind*. University of Chicago Press. (eng)
- McNeill, D. (2016). *Why we gesture*. Cambridge University Press. (eng)
- Napier, J. & Adam, R. (2023). Prophylactic language use. In P. Blumczynski & S. Wilson (Eds.), *Languages of COVID-19* (pp. 161–178). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003267843-13> (eng)
- Novack, M. & Goldin-Meadow, S. (2015). Learning from gesture. *Educational Psychology Review*, 27(3), 405–412. <https://doi.org/10.1007/s10648-015-9325-3> (eng)
- Padden, C. A., & Humphries, T. L. (2006). *Inside Deaf culture*. Harvard University Press. (eng)
- Piller, I., Zhang, J. & Li, J. (2020). Linguistic diversity in a time of crisis. *Multilingua*, 39(5), 503–518. <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0136> (eng)
- Raievska, Y., Kulbida, S., Lavlinsky, R., & Senytsia, N. (2025). Psycho-emotional stability of the individual in the period of societal transformations. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (13), 519–543. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-21> (eng)
- Rosenstock, R. & Napier, J. (Eds.). (2016). *International Sign: Linguistics, usage, and status*. Gallaudet University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv16r5dn9> (eng)
- Rudyk, O. K. (2025). The role of sign language interpreters in ensuring information accessibility for persons with hearing impairments. In *Education without barriers: European integration dimensions* (p. 307). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747265/> (ukr)
- Rybak, O. A. (2025). The role of sign language interpreters in ensuring quality educational services in inclusive resource centers. In *Education without barriers: European integration dimensions* (p. 302). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747571/> (ukr)
- Sandler, W., & Lillo-Martin, D. C. (2006). *Sign language and linguistic universals*. Cambridge University Press. (eng)
- Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge University Press. (eng)
- Stone, C. (2022). *Sign language interpreting in zones of crisis and conflict*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003197022> (eng)
- Swanwick, R. (2017). *Teaching Deaf learners*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199792023.001.0001> (eng)
- Thomason, S. G. & Kaufman, T. (1988). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. University of California Press. (eng)
- Ukrainian Society of the Deaf. (n.d.). *Ukrainian Sign Language*. <https://utog.org/uzhm/mobilizaciia> (ukr)
- Vogler, C. (2021). The impact of artificial intelligence on sign language translation. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 26(1), 12–30. <https://doi.org/10.1093/deafed/enaa023> (eng)
- Zborovska, N. A. (2021). Pedagogical conditions for using sign language as a means of optimizing the educational process for students with hearing impairments. *Grail of Science*, (2–3), 509–511. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.103> (ukr)

TPOLOGY OF INTERMODAL CONTACTS IN RESEARCHING THE EMIC EXPERIENCE OF DEAF UKRAINIANS

Svitlana Kulbida, Doctor of Pedagogical Sciences, professor Head of the Ukrainian Sign Language Department Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: svk5554@gmail.com

The article presents a comprehensive analysis and original typology of intermodal contacts between the Ukrainian language and Ukrainian Sign Language (USL), based on the emic approach - the study of experience within the community of deaf Ukrainians. The emic approach allows us to focus on the internal perspective of deaf sign language speakers, to clarify their perception of status symmetry or asymmetry, the level of inclusion in the public space and the nature of bilingual interaction. The relevance of the study is due to the need to deconstruct phonocentric models that traditionally considered sign language as a secondary tool, rather than as a full-fledged linguistic system. The methodological basis of the study is based on a qualitative paradigm: emic analysis, which allows us to investigate linguistic contacts as a subjectively meaningful experience of deafness;

observation of participants in the professional environment of deaf teachers and researchers, in particular during the organization of scientific events; Discourse analysis of digital communications (Telegram, Zoom) to study technologically mediated and crisis-catalyzed contacts. The author identifies four fundamental types of linguistic contacts that determine the professional trajectory of a specialist. Spontaneous natural contacts are considered as a manifestation of bimodal bilingualism, where the mechanism of code-mixing minimizes cognitive load and promotes authentic self-expression. Institutionally mediated contacts are analyzed through the prism of official institutions, where the use of manually encoded language often leads to language anxiety. Technologically conditioned contacts describe the transformation of communication in the digital ecosystem (avatars, artificial intelligence, video relay services), where the phenomenon of digital polylingualism arises. Contacts caused by the crisis are studied in the context of martial law in Ukraine. It is proven that war conditions intensified linguistic mobilization, accelerated the neogenesis of terminology, and legitimized the use of digital platforms. The results of the study have practical significance for the development of accessibility, accessibility, information support for the openness of science, and the implementation of best practices of USL as a resource.

Keywords: *emic experience, intermodal contacts, Ukrainian sign language, Ukrainian verbal, crisis communication, digital transformation, linguistic anxiety, barrier-free, accessibility.*

Декларація щодо використання автором інструментів генеративного штучного інтелекту: на жодному з етапів підготовки цього рукопису інструменти штучного інтелекту не використовувалися. Авторка несе повну відповідальність за зміст, достовірність даних і сформульовані висновки.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.01.2026

Прийнята до друку / Accepted 27.03.2026

Опублікована / Published 12.05.2026

Унікальність тексту 99 % («StrikePlagiarism» ID 333405625)

© Кульбіда Світлана Вікторівна, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0